

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ПРОТИПРАВНОГО ВПЛИВУ НА РЕЗУЛЬТАТИ ОФІЦІЙНИХ СПОРТИВНИХ ЗМАГАНЬ В УКРАЇНІ

**СОКУРЕНКО Віталій Валерійович - здобувач Науково-дослідного інституту
публічного права**

УДК 343.9

Стаття посвячена кримінологічному описанию и объяснению состояния противоправного воздействия на результаты официальных спортивных соревнований в Украине. Установлен сверхвысокий уровень латентности преступлений, предусмотренных ст. 369-3 УК Украины, который составляет не менее 99 % от фактически существующего их уровня. Выявлена и проанализирована структура матч-фиксинга в зависимости от вида спорта, способа противоправного воздействия на результаты официальных спортивных соревнований, а также субъектов подкупа. Дана характеристика соответствующим структурным единицам.

Ключевые слова: спорт, официальные спортивные соревнования, воздействие, коррупция, подкуп, латентность, структура.

Актуальність теми

Єдиною спеціальною правовою нормою, що передбачає кримінальну відповідальність за протиправний, по факту корупційний (хоча згідно з приміткою до ст. 45 КК України таким не є, але у кримінологічному розумінні та значенні цілком вкладається у розуміння сутності і проявів корупції, а надто у світлі положень Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань») вплив на результати офіційних спортивних змагань є ст. 369-3 КК України, яка передбачає відповідальність за так званий матч-фіксинг – організацію спортивного змагання із заздалегідь відомим ре-

зультатом. Кримінальний закон доповнено нею 03.11.2015 р. абсолютно обґрунтовано; були і є наявними всі необхідні підстави й основні принципи криміналізації відповідних суспільно небезпечних діянь. Тож варто говорити фактично про чотирирічний період соціально затребуваної дії цієї норми, але при цьому вельми скромні результати її застосування. Вітчизняний спорт так і не отримав належного очищення від деструктивного, згубного впливу матч-фіксингу. Це явище в значній мірі залишається латентним, однак разом з тим масштабним. Виявлення, опис та пояснення основних показників стану поширеності злочинів, передбачених ст. 369-3 КК України є, таким чином, важливою умовою для підвищення ефективності правозастосовної, кримінально-превентивної практики.

Різним аспектам протидії протиправному впливу на результати офіційних спортивних змагань присвячена низка наукових праць під авторством О. С. Бондаренко, Г. Ю. Бордюгової, Ю. В. Гродецького, А. О. Данилевського, К. П. Задої, Ф. О. Неміч, О. В. Семенюка та інших вчених. Втім, їх напрацювання стосуються здебільшого удосконалення механізмів кримінально-правової охорони, а кримінологічні аспекти й досі лишаються *terra incognita*.

Виклад основного матеріалу

Протягом 2015–2018 рр. та 6 місяців 2019 р. було зареєстровано тільки 6 випадків вчинення кримінально протиправного

впливу на результати офіційних спортивних змагань. З них 2 – у 2016 р., 3 – у 2018 р. та 1 – за січень – червень 2019 р. По двох з цих шести проваджень зупинено досудове розслідування відповідно до ст. 280 КПК України: по одному – у зв'язку із захворюванням підозрюваного та у зв'язку з не встановленням місцезнаходження підозрюваного. Також слід особливо підкреслити ту обставину, що жодного вироку по цим провадженням не винесено. Тому слідча і судова статистика по цій категорії злочинів є цілком не репрезентативною, але показовою, у розумінні симптоматичності прорахунків у реформістському поступі правоохоронної діяльності.

Навіть побіжний контент-аналіз повідомлень у ЗМІ виявляє досить широку поширеність злочинів, передбачених ст. 369-3 КК України. Наведемо лише декілька прикладів.

Згідно із заявою голови комітету з етики та чесної гри Федерації футболу України (нині – Футбольної асоціації України) Ф. Баранки футбольний клуб «Суми» систематично займалися двома видами матч-фіксингу – підкуп арбітрів або суперника. Після цього робили ставки на свою перемогу. Фактично це була інвестиція. Коли «Суми» перемагали, а ставка приносила дохід. Але коли не платили арбітрам і поступалися, то грали проти себе «на контору». Тобто «Суми» заробляли і на своїх перемогах, і на своїх поразках [1]. У ситуації з «Сумами» робили ставки і в Україні, і за кордоном. Але в більшості випадків це відбувалося на азійських букмекерських ринках. Якщо говорити про масштаби заробітку на цих угодах, то за найбільш скромними підрахунками, йдеться про 10 мільйонів євро [1]. За півтора роки клуб провів 30 договірних матчів [2].

У цьому, як і в багатьох інших випадках йдеться про використання матч-фіксингу не як самоцілі, тобто в контексті досягнення бажаного турнірного результату, здобуття відповідних залікових пунктів, а як інструмента так званого беттінгу – подальшого збагачення через ставки на спорт.

Масштабні корупційні схеми з організацією договірних футбольних матчів були виявлені правоохоронними органами у червні 2019 р. Так, за офіційним повідомленням

Національна поліція зафіксувала 50 випадків договірних футбольних матчів. Проведена масштабна спецоперація, спрямована на виявлення осіб, причетних до організації «замовних» футбольних матчів, тривала більше року. Задokumentовано протиправну діяльність п'яти злочинних груп та 35 футбольних клубів. Поліцейські провели 40 обшуків на території 10 областей України: Київській, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Одеській, Сумській, Львівській, Харківській, Миколаївській та Чернігівській [3].

У ході розслідування були встановлені особи, які причетні до корупційних схем «замовних» футбольних матчів, починаючи з вищого дивізіону Прем'єр-Ліги до юніорських команд. Це – перший випадок в Україні, коли до відповідальності будуть притягнуті не тільки гравці футбольних клубів, але й організатори. Слідчі дії здійснюються в організаторів договірних матчів, колишніх та діючих футболістів, а також інших осіб, задіяних у злочинних схемах. Досудове розслідування проводиться за ч. 4 ст. 368-3 (підкуп особи, яка надає публічні послуги) та ч. 1 ст. 369-3 (протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань) КК України [3].

І таких прикладів чимало. Тобто в дійсності рівень кримінального матч-фіксингу у тих чи інших формах прояву є набагато вищим за статистичні 6 злочинів протягом чотирьох з половиною років. Слід вести мову про надвисокий рівень латентності, який за нашим дослідженням, сягає більше ніж 99 %. Реальний же рівень злочинів, передбачених ст. 369-3 КК України, лише у професійному сегменті великого футболу щорічно коливається на позначці 150–200. Якщо ж до цієї цифри додати випадки протиправного впливу на результати офіційних змагань в інших видах спорту (передусім, у футзалі, баскетболі, волейболі, регбі), то рівень досліджуваної злочинності становитиме не менше як 300 злочинів на рік.

Принагідно зауважимо, що протягом останніх 10–15 років відмічається зміна в предметі й механізмі корупційної угоди за схемою матч-фіксингу у поєднанні з беттінгом, ставками на спорт. Це пов'язано з

урізноманітненням можливих спортивних результатів, на які приймаються букмекерські ставки. Так, наприклад, популярними букмекерськими лотами наразі є конкретні проміжки ігрового часу, коли забивається/пропускається у футболі гол, а також отримання червоної картки конкретним гравцем, у визначений відтинок часу, призначення пенальті тощо. Окремо варто вказати на виняткову прибутковість здійснення ставки протягом триваючого матчу, зазвичай у його перерві. Наприклад, ставка на кількість пропущених у футбольному матчі голів, загальний підсумковий рахунок при нульовому рахунку за підсумками першого тайму матиме найвищий коефіцієнт. У зв'язку з цим в українському футбольному чемпіонаті можливо спостерігати окремі нетипові матчі, коли при безрезультативному першому ігровому відрізку другий стає багатим на забиті м'ячі. У цьому виявляються зацікавленими як окремі гравці, так і цілі команди, тренери, власники клубів.

Приміром, у 2016 р. під час поєдинку команд Першої ліги між маріупольським «Іллічівцем» і «Гірник-Спорт» із Горішніх Плавнів господарі, поступаючись після першого тайму 0:1, виграли 3:1. Усе б нічого, якби під час зустрічі в різних конторах на перемогу азовців не зробили ставок на суму £ 218 тис. У процесі внутрішнього розслідування тінь упала на двох футболістів «Гірника» – оборонців Сергія Геращенко та й Олександра Грабара. Обоє перевірили на детекторі брехні. Геращенко вину заперечував, але поліграф виявив, що він казав

неправду. Натомість Грабар у скоєному зізнався, але видавати замовників не став. Матеріали цієї справи передані в Національну поліцію [4].

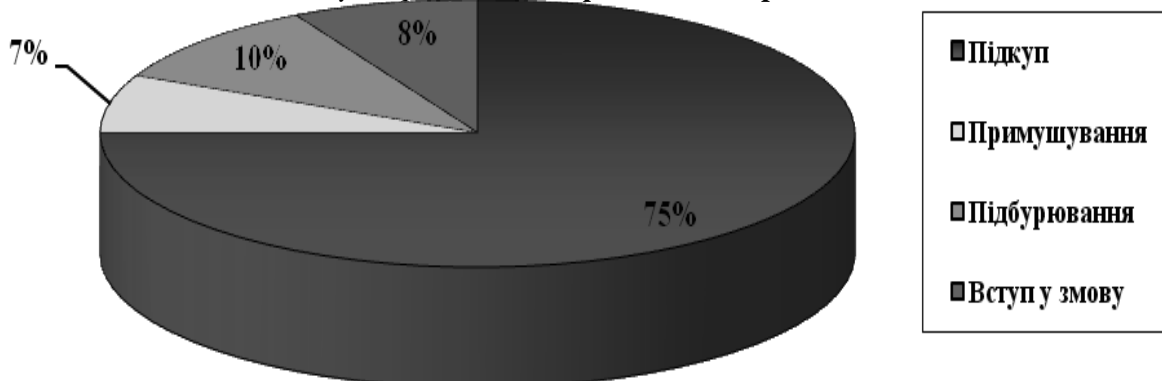
Загалом здійснене нами опитування 360 професійних спортсменів з великого футболу (150 осіб), баскетболу (50 осіб), волейболу (50 осіб) українських клубів, а також з веслування (70 осіб), пауерліфтингу (40 осіб) дає можливість сформувати кримінологічну структуру протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань за критерієм способу впливу безпосередньо на спортсменів (див. діаграму 1).

Таким чином, як можна бачити, саме підкуп переважає серед способів стимулювання спортсменів до неправомірних дій. Гадаємо, це є вельми показовою обставиною, що додатково підкреслює проблему комерціалізації спорту. І це не лише суто українська проблема. Як слушно зазначає Г. Ю. Бордюгова, у загальносвітовому зрізі аналізу проблем підкupu у спорті найчастіше погоджуються на маніпулювання через гроші – з жадібності, або, наприклад, спортсмени, яким місяцями не платять зарплату, або офіційні особи клубів, якщо у клубу є фінансові проблеми і т.п. Вигода, залежно від країни, виду спорту, рівня змагань та ліги коливається від 200 дол. до 300-700 тис. дол. (див. САС 2009/А/1920 ФК «Победа», Александар Забрчанец, Ніколче Здравецкі проти УЄФА, САС 2011/А/2362 Мохаммад Асіф проти Міжнародної Ради крикету тощо) [5].

Водночас ситуація в Україні має і свою специфіку. Не є таємницею, що професійні

Діаграма 1

Графічне зображення структури способів протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань

спортивні клуби, в тому числі й в нашій державі, – не лише справа «для душі», а й бізнес-проекти. Дуже добре, коли ці спонуки, патріотизм-вболівання та заробляння грошей органічно поєднуються, не викривляючи один одного. Однак, на жаль, реалії сьогоденного українського спорту є такими, що чималою проблемою для будь-якого футбольного чи баскетбольного клубу, інших спортивних організацій є вихід хоча б «у нуль», на самоокупність, мінімальну ліквідність, не говорячи вже про прибутковість. Тож прагнення ще й заробити на спорті досить часто поєднане із використанням протиправних механізмів. Для розуміння їх сутності цілком придатною, вважаємо, є аналітична схема аномії у концепції Р. Мертонa. Вона є відомою широкому загалові наукової спільноти, що звільняє нас від необхідності у більш детальній аргументації її положень у проекції на площину предмета цього дослідження.

Натомість підкреслимо також і ту обставину, приблизно на одному рівні за поширеністю з невеликим коливанням питомої ваги структурно розмістилися такі способи впливу на спортсменів, як підбурювання (10 %), вступ у змову (8 %) та примушування (7 %). І якщо перші два – виражають безпосередньо некомерційну, некорисливу, але самоактуалізаційну, консолідуєчо-групову мотивацію спортсменів, які добровільно, усвідомлено

та за власною обирають протиправні механізми досягнення визначених спортивних результатів на змаганнях, то третій спосіб, примушування, виражає його насильницьку природу. Як правило, гравцям погрожують: а) розірванням контракту в односторонньому порядку за дискредитаційними підставами (70 %); б) припинення ігрової практики, переміщення у резервні склади, у запас (20 %); в) розголошення відомостей про попередню його протиправну діяльність у сфері спорту (10 %).

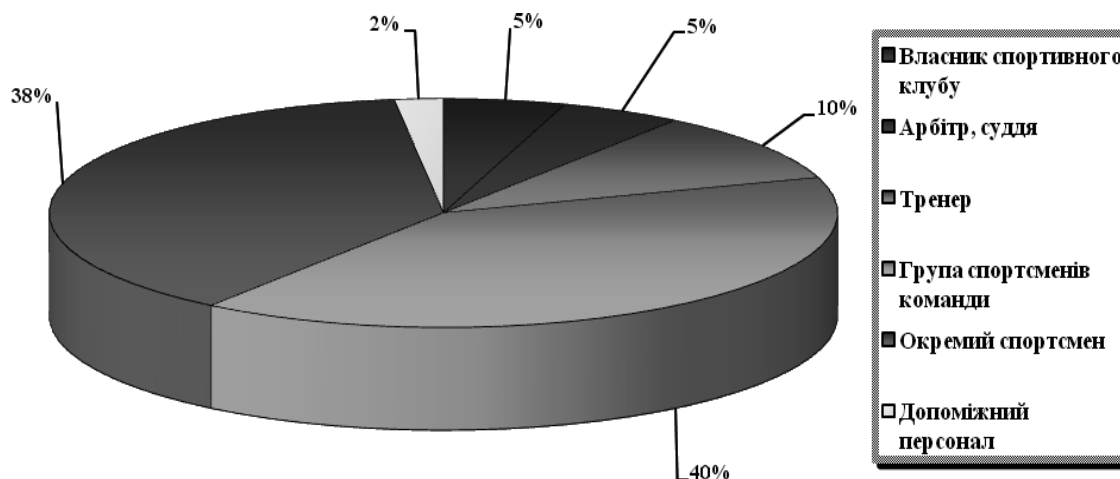
Окремо варто зауважити на тому, що професійні спортсмени – не єдині адресати протиправного впливу, зокрема, підкупу, що може визначити результати офіційних спортивних змагань. Здійснене нами дослідження виявляє таку кримінологічну структуру матч-фіксингу за ознакою одержувача неправомірної (див. діаграма 2).

Як видно з діаграми, основні зусилля суб'єктів протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань щодо підкупу спрямовуються безпосередньо на спортсменів. Сукупно частка такого впливу складає 78 % з незначним переважанням підкупу кількох спортсменів (гравців) однієї команди (40 %) над підкупом окремого гравця (38 %).

У тих випадках, коли йдеться про великий футбол (а саме у цьому виді спорту з огляду на його популярність переважає

Діаграма 2

Графічне зображення кримінологічної структури підкупу як способу протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань за ознакою одержувача неправомірної вигоди

протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань), підкуп окремого гравця здебільшого націлений на оборонця (захисника чи півзахисника) за ігровим амплуа. Це – найпростіший спосіб вплинути на результат змагання, адже практично будь-яке порушення правил гри у штрафному майданчику призводить до призначення пенальті, що з високою вірогідністю завершується «взяттям воріт». При цьому, як правило, досить важко виявити умисність порушень правил гри захисником через динамічний і контактний характер самого виду спорту.

На другому місці за ранжиrom – підкуп членів тренерського штабу (10 %). Частіше – одного з помічників головного тренера та рідше самого головного тренера. В подальшому через тренерський штаб відбувається опосередкований вплив на гравців з використанням інших, безгрошових важелів впливу на гравців, структурну побудову командної гри тощо.

Цікаво відмітити, що відносно незначною є частка підкупу суддів (5 %). Це пов'язано з пильним контролем за їх діяльністю, поширенням використання технічних засобів контролю за ходом та результатами змагання, що мінімізує роль суддівської дискреції та можливості суттєвого впливу на результати спортивного змагання. Причому опитані нами респонденти з числа як професійних спортсменів, тренерів, так і експертів суддівського корпусу футбольної прем'єр-ліги та першої ліги засвідчують тенденцію до переважання спроб підкупу додаткових арбітрів суддівської бригади (зокрема, лайнсменів (бокових арбітрів) у великому футболі) над підкупом головних арбітрів.

Так само умовно невеликою є і питома вага підкупів (та їх спроб) власників спортивних клубів (5 %). Зазвичай йдеться про невеликі спортивні клуби, що відчувають гострі фінансові проблеми та не претендують на високі турнірні місця. Здебільшого ці клуби є представниками першої, другої та нижчих ліг ігрових видів спорту.

Найменш часто (не більш як у 2 % випадків) зустрічається підкуп допоміжного персоналу: медичних працівників, фізіотерапевтів (з метою подовження періоду ви-

лікування, відновлення травмованого спортсмена). Експерти також вказували і на випадки, коли спортсменам у команді отруювали воду, і вони виступали нижче своїх можливостей, самі того не знаючи, – головну роль відіграв менеджер команди [5].

Найбільш кримінально враженим видом спорту в контексті рівня й інтенсивності поширення протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань є футбол (великий футбол), на який припадає приблизно 85 % цих злочинів. Приблизно по 5 % – на баскетбол та міні-футбол (футзал), 2 % – волейбол, 1 % – регбі, решта 2 % – сукупно інші види спорту.

Географія матч-фіксингу не має кримінологічної значущості, адже характер відповідних злочинів елімінує їх територіальну специфікацію. Детермінаційний комплекс протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань не має вираженої прив'язки ані загальних, ані групових чи видових факторів до певної адміністративно-територіальної локації.

Окремо слід вказати й на поширеність практики матеріального стимулювання представниками (власниками, менеджерами) одного спортивного клубу спортсменів з іншого у змаганнях з третьою командою задля додаткового мотивування на активність, самовідданість. Слідча практика йде тим шляхом, що у юридичній оцінці побідних дій складу злочину, передбаченого ст. 396-3 КК України, не вбачається. В науці ж немає однастайності з цього приводу. Низка вчених, до прикладу, відсутнє позицію щодо хибності вказаної правозастосовної практики й наполягає на необхідності кваліфікації такого «стимулювання», як протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань шляхом підкупу [6, с. 215]. Інші ж, до яких долучаємось і ми, стверджують про відсутність складу злочину в цих діях та правильність слідчої практик. Так, К. П. Задоя зазначає, що під відповідальність за ст. 369-3 КК України не підпадає практика матеріального стимулювання спортсменів з іншого спортивного клубу за досягнення ними певного позитивного результату під час спортивних змагань із третім конкурентом (суперником). Такі випадки не можуть

кваліфікуватись за ч. 1 ст. 369-3 КК України, оскільки таке матеріальне стимулювання не може вважатись спрямованим на некоректну зміну ходу змагань чи їх результату [7, с. 149]. Дійсно, йдеться про таке собі преміювання (нехай і авансове), яке не може вплинути на прояв додаткових, не обумовлених наявними спортивними кондиціями спортсмена якостей, на умисні порушення правил гри чи на утримання від виконання, неналежне виконання своєї ігрової функції (чи іншої спортивної функції). Так само не йдеться і про інтереси служби чи то авторитет деякого суб'єкта спортивних відносин, адже спортсмен, на відміну від аналогічних випадків «стимулювання» службової особи, не діє в інтересах того, хто надає матеріальну вигоду чи в інтересах будь-якої третьої особи, не обумовленої раніше встановленими за спортивним контрактом відносинами конкретного спортсмена, тобто його і його клубу.

Висновки

У результаті здійсненого нами дослідження виявлено надвисокий рівень латентності злочинів, передбачених ст. 369-3 КК України, який становить не менше як 99 % від фактично існуючого їх обсягу. Встановлено, що останній сягає щороку відмітки приблизно у 300 злочинів. Найбільш інтенсивно кримінальний матч-фіксинг відтворюється у таких видах спорту, як великий футбол, футзал, баскетбол та волейбол. Серед способів стимулювання спортсменів до неправомірних дій переважає підкуп (75 %). Приблизно на одному рівні за поширеністю з невеликим коливанням питомої ваги структурно розмістилися такі способи впливу на спортсменів, як підбурювання (10 %), вступ у змову (8 %) та примушування (7 %). В основному протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань щодо підкupu спрямовується безпосередньо на спортсменів. Сукупно частка такого впливу складає 78 % з незначним переважанням підкupu кількох спортсменів (гравців) однієї команди (40 %) над підкупом окремого гравця (38 %). На другому місці за ранжиром – підкуп членів тренерського штабу (10 %). Далі – підкуп суддів (5 %), власників спортивних

клубів (5 %), допоміжного персоналу клубів (2 %).

Література

1. Баранка розповів, скільки грошей Суми заробили на договірних матчах – фантастична сума. *Футбол 24*. 2019. 15 квітня. URL : https://football24.ua/persha_liga_tag50830/ (дата звернення : 20.04.2019).
2. В українському клубі розкрили багатомільйонну аферу. *Апостроф*. 2019. 15 квітня. URL : <https://apostrophe.ua/ua/news/sport/2019-04-15/v-ukrainskom-klube-raskryili-afery-na-mnogomillionnuu-summu/160142> (дата звернення : 20.04.2019).
3. Національна поліція зафіксувала 50 випадків «договірних матчів» / Національна поліція України. URL : https://www.facebook.com/pg/UA.National.Police/posts/?ref=page_internal (дата звернення : 30.06.2019).
4. Вербицький І. О. Як букмекери нищать український спорт. *Тиждень.ua*. 2017. 4 грудня. URL : <https://tyzhden.ua/Society/204849> (дата звернення : 16.12.2018).
5. Бордюгова Г. Ю. Як покарати спортивного шахрая. *Юридична Газета. Online*. 2015. № 6 (462). 16 лютого. URL : <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/yak-pokarati-sportivnogo-shahraya.html> (дата звернення : 10.12.2018).
6. Неміч Ф. О., Семенюк О. В. Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань шляхом підкupu. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 214–217.
7. Задоя К. П. Науково-практичний коментар до статті 369-3 кримінального кодексу України «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань». *Право і громадянське суспільство*. 2015.- № 2 (11). С. 147–158. URL : [http://lcslaw.knu.ua/images/2112015/2\(11\)2015_\(1\).pdf](http://lcslaw.knu.ua/images/2112015/2(11)2015_(1).pdf) (дата звернення : 12.02.2019).

CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF THE ILLEGAL INFLUENCE ON THE RESULTS OF THE OFFICIAL SPORTS COMPETITIONS IN UKRAINE

The article is focused on the criminological description and explanation of the state of unlawful influence on the results of official sports competitions in

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена кримінологічному опису та поясненню стану протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань в Україні. Встановлено надвисокий рівень латентності злочинів, передбачених ст. 369-3 КК України, який становить не менше як 99 % від фактично існуючого їх обсягу. Виявлено та проаналізовано структуру матч-фіксингу в залежності від виду спорту, способу протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань, а також суб'єктів підкупу. Надана характеристика відповідним структурним одиницям.

Ключові слова: спорт, офіційні спортивні змагання, вплив, корупція, підкуп, латентність, структура.

of latency of crimes stipulated by the Art. 369-3 of the Criminal Code of Ukraine, which is not less than 99% of their actual existing volume. It has been established that the latter annually reaches the mark of about 300 crimes. The author has revealed and analyzed the structure of match-fixing depending on the type of sport, the way of illegal influence on the results of official sports competitions, as well as the subjects of bribery. The characteristic to the corresponding structural units has been provided. Thus, the most intense criminal match-fixing is present in such sports as big football, indoor mini-football, basketball and volleyball. Bribing (75%) is dominating among the ways of encouraging athletes to commit unlawful acts. Such methods of influence on athletes as incitement (10%), entry into conspiracy (8%) and coercion (7%) are structurally placed approximately at the same level of prevalence with a slight variation of gravity. In general, the unlawful influence on the results of official sports competitions related to bribery is directly oriented to athletes. The aggregate share of such influence is 78% with a slight predominance of bribing of several athletes (players) of one team (40%) over bribing of an individual player (38%). Bribing of members of the coaching staff (10%) is on second place by rank. The next one – is bribery of judges (5%), owners of sports clubs (5%), support club staff (2%).

Keywords: sport, official sports competitions, influence, corruption, bribery, latency, structure.

Ukraine. The only special legal norm, which provides criminal liability for the wrongful, in fact, corruption influence on the results of official sports competitions, is the Art. 369-3 of the Criminal Code of Ukraine, which provides liability for the so-called match-fixing – the organization of sports competitions with a previously known result. However, national sport has not received proper rectification from this destructive, harmful influence. As a result of the carried out research, the author has revealed the super-high level